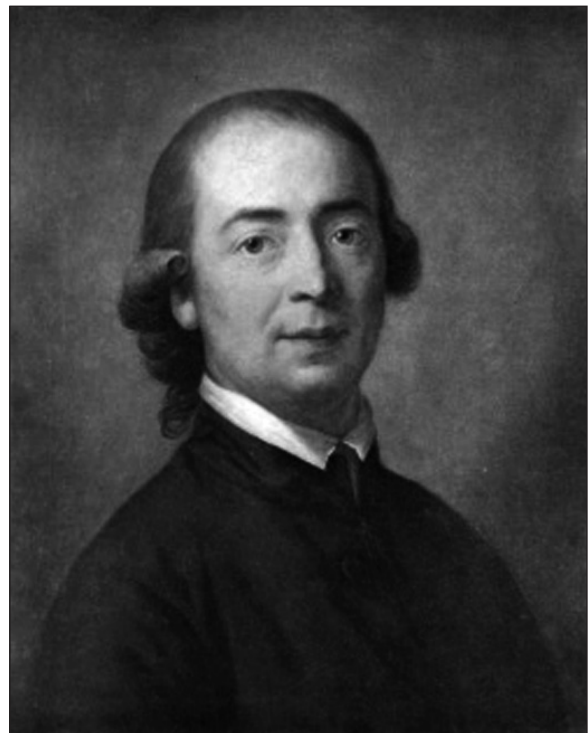

Teoretycy i entuzjaści ruchu pansłowiańskiego w medycynie

Zoran Stojcev

Mianem ruchu pansłowiańskiego (panslawizmu) określa się ruch kulturalno-polityczny powstały w XIX wieku w Czechach, mający na celu wyzwolenie, a następnie zjednoczenie polityczne, gospodarcze i kulturalne Słowian. Kolorami ruchu pansłowiańskiego stały się czerwień, błękit i biel, czyli barwy widniejące na flagach większości krajów słowiańskich lub słowiańskojęzycznych. Powyższa symbolika ma odzwierciedlać postulowaną przez panslawizm koncepcję wspólnych korzeni Słowian. Barwy te zostały przyjęte podczas I Zjazdu Wszechsłowiańskiego w Pradze w 1848 r. Idee panslawizmu przebiegały się zarówno na polu kulturowym, politycznym, jak i naukowym, przesycając dziewiętnastowieczną Europę ideą stworzenia państwa pansłowiańskiego. W powyższej pracy chciałbym pokazać zaplecze kulturowe ruchu pansłowiańskiego oraz przybliżyć sylwetki Jana Ewangelisty Purkyniego — „ojca” idei panslawizmu w medycynie — oraz Bolesława Wicherkiewicza — jego ucznia, a przede wszystkim głównego krzewiciela ruchu pansłowiańskiego w medycynie na gruncie polskim.

Jednym z pierwszych teoretyków idei pansłowiańskiej był niewątpliwie Jan Gotfryd Herder (ryc. 1). Ten filozof niemiecki, morążanin z pochodzenia, zajmował się żywo dyskutowanym w okresie oświecenia zagadnieniem kultury słowiańskiej, mówił o odrębnościach kultur ludowych i o duchu narodów (co następnie zostało przejęte przez romantyków), a także przewidywał wielką przyszłość narodów słowiańskich. Prośłowiańskie poglądy Herdera, przesycone filozofią Kanta widoczne są w twórczości literackiej tego wybitnego filozofa — w wierszu „Germanien” potępił on rozbiory. Co ciekawe, Herder próbował także studiować medycynę, szybko jednak z tych studiów zrezygnował, po tym jak zemdlął w prosektorium. Na teorii Herdera wychowało się wielu filozofów i literatów słowiańskich. Do nich należał m.in. Ignacy Martinovic, wybitny filozof pochodzenia serbskiego, przywódca ruchu jakobinów węgierskich, zwolennik federacji węgierskiej, do której wchodziłyby narody niewęgierskie. Idee pansłowiańskie promował jako

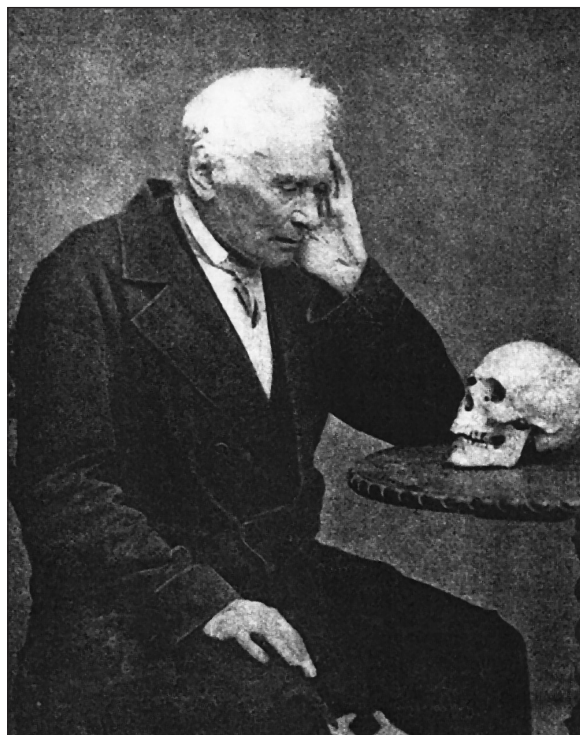

Rycina 1. Jan Gotfryd Herder (1744–1803) — filozof, główny teoretyk i dogmatyk idei ruchu pansłowiańskiego

Prezes powołanego w 1794 r. Stowarzyszenia „Równość i Wolność”. Nie można też pominąć wielkiego krzewiciela idei współpracy narodów południowosłowiańskich Vuka Stefanovića Karadžića — jego pieśniami zachwycał się sam Adam Mickiewicz w swych prelekcjach w College de France. Jako wielki zwolennik upowszechnienia stosowania cyrylicy, aktywnie działał na rzecz wprowadzenia jej do literatury oraz używania w życiu codziennym zlatynizowanej cyrylicy. Stworzył pierwszy słownik języka serbskiego. Poprzez swoją działalność zyskał sobie miano ojca kultury serbskiej. Także forma faktograficzna dokumentacji wzajemnych relacji i historii narodów słowiańskich nie pozostała zaniedbana.

Do jednego z rzetelniejszych wydań historiograficznych dokumentujących życie Słowian należy „Historia różnych narodów słowiańskich, zwłaszcza Bułgarów, Chorwatów i Serbów” pióra Jorana Rajiča wydana w roku 1794 w Wiedniu. Potrzebom ekonomiczno-społecznym wieku XIX towarzyszyło zainteresowanie językiem ojczystym, kulturą narodową i przeszłością narodu. Nastąpił rozkwit twórczości filologicznej — zaczęły ukazywać się prace w obronie języków narodowych, prace historyczne, filozoficzne, etnograficzne i inne. Spośród wybitnych osobistości w tej dziedzinie należy wymienić filologa „patriarchę filologii słowiańskiej”, twórcę Czeskiego Odrodzenia Narodowego — Józefa Dobrovsky’ego. Jego dzieło *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* z roku 1822 dało podwaliny pod odrębną dziedzinę filologii słowiańskiej zajmującej się badaniem języka cerkiewnosłowiańskiego. Warto też wspomnieć o Wacławie Hanke, Józefie Šafariku, a przede wszystkim historyku, słowianofilu Franciszku Polackym, który na Zjeździe Panśłowiańskim w 1848 r. odegrał kluczową rolę. Od jego nazwiska nazwano najstarszy Uniwersytet na Morawach i drugi w Republice Czeskiej — Uniwersytet w Ołomuńcu, gdzie kształcił się między innymi Grzegorz Mendel. Większość z powyższych wybitnych lingwistów czeskich utrzymywała aktywne stosunki z przedstawicielami literatury i nauki polskiej.

Szerokie rozpowszechnienie idei ruchu pansłowiańskiego znalazło swoje odzwierciedlenie również w medycynie. Za „ojca” panslawizmu medycznego uważa się czeskiego uczonego Jana Evangelistę Purkyniego — wybitnego anatoma, fizjologa i społecznika (ryc. 2). Wybitny talent organizacyjny Purkyniego pozwolił mu na stworzenie we Wrocławiu pierwszego na świecie uniwersyteckiego wydziału fizjologii, a także, w roku 1842, pierwszego oficjalnego laboratorium fizjologicznego. Przez wielu uczonych Instytut Fizjologii we Wrocławiu, stworzony i kierowany przez Purkyniego, określany jest jako kolebka „histologii i cytopatologii”. Poprzez swoje dokonania naukowe Purkyni w istotny sposób wpłynął na usystematyzowanie wiedzy dotyczącej budowy pojedynczej komórki oraz różnicowania tkanek. Ocenia się, że 27-letni okres pracy Purkyniego we Wrocławiu (1823–1850) był najbardziej twórczym i płodnym okresem jego działalności jako fizjologa. Zawdzięczamy mu odkrycie gruczołów potowych, był także jedną z pierwszych osób, które zaproponowały zastosowanie odcisków palców do identyfikacji ludzi. Oprócz dokonań medycznych Purkyni zajmował się również lingwistyką, był znawcą dialektu łużyckiego, a także założycielem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Władał dobrze językiem polskim, a także był Prezesem Patriotycznego Towarzystwa Śląskiego we Wrocławiu. W drugiej połowie XIX wieku, po przeprowadzce do Pragi, Purkyni w całości oddał się działalności politycznej, przede wszystkim propagowaniu idei ruchu pansłowiańskiego. Rok 1862 to rok, który można uznać za początek

Rycina 2. Jan Evangelista Purkyně (1787–1869) — prekursor idei panslawizmu w medycynie

ruchu pansłowiańskiego w naukach medycznych, zaznaczone wystąpieniem Jana Evangelisty Purkyniego na Zjeździe Niemieckich Przyrodników i Lekarzy w Karlovych Varach. Prowadzone przez Purkyniego i działające do 1886 roku Towarzystwo Literacko-Słowiańskie skupiało w swym gronie ponad 900 członków, przeważnie Polaków. Szacuje się, że miało ono około 50 uczniów, w większości Polaków, z których — według obliczeń — 24 uzyskało stopień doktora medycyny. Dzięki zaangażowaniu Purkyniego od 1822 r. organizowane były zjazdy przyrodników i lekarzy w Niemczech, a następnie w Polsce i w Czechach, na których to istniała możliwość wymiany wzajemnych doświadczeń, konsultacji merytorycznych oraz planowania dalszego rozwoju ruchu pansłowiańskiego. Jan Purkyni, który swe dzieła lekarskie i literackie pisał także po polsku, znalazł wśród uczonych polskich wielkie uznanie. Uniwersytet Jagielloński nadał mu w 1839 r. doktorat honoris causa, Towarzystwo Naukowe Krakowskie zaprosiło go na członka czynnego Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego, a następnie uczyniło członkiem korespondentem „Krakowskiego Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim Złączonego”. Wcześniej był również członkiem czynnym Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, a tuż przed zgonem został honorowym członkiem Towarzystwa Lekarzy Polskich w Paryżu.

Niewątpliwie jednym z najwybitniejszych uczniów Purkyniego był Bolesław Wicherkiewicz — polski okulista, pedagog i zagorzały panslawista (ryc. 3). Był to lekarz, dla którego medycyna była pasją i sensem życia. Odbывая

Rycina 3. Bolesław Wicherkiewicz (1847–1915) — główny propagator idei ruchu pansłowiańskiego w medycynie, na gruncie polskim

serię szkoleń w najlepszych ośrodkach okulistycznych Europy — w Londynie, Paryżu, Heidelbergu, Halle i w Lipsku, stał się specjalistą klasy światowej. Doświadczenie zdobyte za granicą zaowocowało otwarciem w roku 1892 roku nowoczesnej kliniki okulistycznej w Poznaniu z 80 łózkami oraz przychodni prywatnej z 10 łózkami. W obecnym czasie był to największy szpital okulistyczny na ziemiach polskich, a dzięki sławie Wicherkiewicza — pierwsza polska placówka o międzynarodowej renomie. Pacjenci przyjeżdżali tam nie tylko z całej Polski, ale również z innych krajów europejskich lub Ameryki Północnej. Jego dorobek naukowy liczył ponad 300 prac, z czego ponad 160 z zakresu okulistyki. Jako społecznik, założył stowarzyszenie „Społecznik Polski” oraz leczył za darmo mieszkańców Krakowa. Za całokształt działalności został w roku 1900 uhonorowany przez papieża Orderem

Świętego Grzegorza Wielkiego. W uznaniu zasług na polu medycznym nadano mu tytuł Radcy Dworu. Działalność społeczno-polityczną zainaugurował jako współzałożyciel oraz pierwszy redaktor czasopisma „Nowiny Lekarskie”. Ideę ruchu pansłowiańskiego w medycynie, której pochłonięty był całkowicie, sformalizował, przewodnicząc komitetowi organizacyjnemu IV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, tym samym napędzając spiralę rozwojową polskiego panslawizmu w medycynie. Był niewątpliwie najbardziej znanym na arenie międzynarodowej polskim zwolennikiem idei panslawizmu, jego nieustające starania zaowocowały zorganizowaniem w Warszawie Wszechsłowiańskiego Zjazdu Lekarzy Słowiańskich. Pełnił rolę sekretarza PZTN, a następnie był szefem Wydziału Lekarskiego Towarzystwa oraz Wiceprzewodniczącym PZTN.

Dr n. med. Zoran Stojčev

*Oddział Chirurgii Ogólnej, Naczyniowej i Onkologicznej
Wojewódzki Szpital Specjalistyczny
ul. Kopernika 28, 76–200 Słupsk
e-mail: onkouстка@wp.pl*

Piśmiennictwo

1. Grzybowski A. Bolesław Wicherkiewicz i jego słynny szpital okulistyczny. W: *Kronika Miasta Poznania*. Poznań: Wydawnictwo Miejskie, nr 4/2007, s. 255–261.
2. *Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*. Berlin-Wien 1901, Sp. 1846-1848.
3. Tatariewicz W. *Historia Filozofii* T. II. Wyd 6. Warszawa: PWN; 1968, s. 255–263.
4. Zabłotniak R. Wszechsłowiański Związek Lekarski 1926-1937. *Časopis Lekarů Českých* 1973; C. 17: 531–534
5. Štrbaňová S. Zjazdy czeskich przyrodników i lekarzy w latach 1880–1914 oraz czesko-polska współpraca naukowa. *Časopis Lekarů Českých* 1973; C. 17, s. 531–534.
6. Stasiewicz-Jasiukowa I. Zjazdy Czeskich przyrodników i lekarzy w latach 1880–1914 oraz czesko-polska współpraca naukowa. W: *Z dziejów polsko-czeskich i polsko-słowackich kontaktów naukowych*. Warszawa: Wektory Gospodarki, 1990 r.
7. *Księga Pamiątkowa XII Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w roku 1925*. T. I. Warszawa 1926.
8. *Pierwszy Ogólny Zjazd Lekarzy Słowiańskich w Warszawie 26–29 V 1927 r.*, Warszawa 1928.
9. Jakubowski A. *Pamiętnik XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, 11–15 IX 1933 r.* T. I. Poznań 1933 r.
10. *XIV Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, połączony z XIV Zjazdem Związku Lekarzy Słowiańskich pod protektorem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej prof. dr Ignacego Mościckiego, 11–15 września 1933 r.* Poznań 1933 r.